

UDK 811.111'344

BILJANA ČUBROVIĆ

Filološki fakultet u Beogradu

SIMBOLICKA ZNAČENJA

E N G L E S K I H
O N O M A T O P A

Lingvistički fenomen *glasovne simbolike* ili *fonosimbolike* u nauci o jeziku dugo je bio zapostavljen. Mnoge nepoznanice u vezi sa njim usporavale su proučavanja fonosimbolike, te se važnost čitavog koncepta prenosi u drugi plan jezičkih istraživanja. Dvadeseti vek je doprineo popularizaciji ovog jezičkog fenomena. Danas se s pravom može konstatovati da pojam glasovne simbolike „igra znatno veću ulogu u jeziku od one, koju su joj dosadašnja naučna proučavanja dodelila" (Hinton et al. 1994: 1).

Glasovna simbolika počiva na premisi o direktnosti veze između zvuka i značenja. Kod jednog sloja reči u engleskom jeziku jasno se odslikava prikladnost glasovne strukture reči i njenih pratećih značenjskih komponenata. Za lekseme koje pripadaju opisanoj klasi reči obično se kaže da su prirodno ekspresivne, čime se želi reći da one svojim fonološkim sastavom, u manjoj ili većoj meri, nagoveštavaju značenjske elemente. U zavisnosti od stepena ekspresivnosti, glasovna simbolika može se manifestovati na više načina u engleskom jeziku. Jedna od novijih tipologija (Hinton et al. 1994: 1-6) kao bazični faktor klasifikacije nudi stepen konvencionalnosti jezičkog znaka, odnosno stepen veze između zvuka i značenja, iz čega proizilazi gradacijska stupnjevitost glasovno-simboličnih reči. U ovom radu govoriću o području imitativne glasovne simbolike, sa krajnjim ciljem formulisanja njene najmanje jedinice (onomatopa), kao i definisanja simboličkih značenja ovih jedinica uz pomoć fonetskih kriterijuma, a za proizvod ovog tipa glasovne simbolike koristiću termine imitativne (Bloomfield 1966: 156; Oswalt 1994: 293), onomatopejske ili ehoične reči¹.

Imitativna glasovna simbolika u nauci o jeziku poznata je pod nazivom *onomatopeja*. Predmet imitativnog glasovnog simbola je zvuk koji ljudsko uho registruje, sa naznakom da su sastavni delovi simbola samo približne imitacije zvuka iz prirode, budući da su čovekove imitativne sposobnosti ograničene. Imitativni glasovni simboli mogu se, na skali koja meri konvencionalnost jezičkog znaka, rangirati od „divljih" ka „pitomim" (Rhodes 1994). Za razliku od divljeg simbola *shshsh* koji ne poštuje fonetske i ortografske konvencije engleskog jezika, te se iz tog razloga veoma retko ostvaruje u grafičkom medijumu, leksema *shoo* (OED) je potpuno konvencionalizovana i kao takva uvršćena u leksikon pomenutog jezika.

...

1. Termin ehoična reč u engleski jezik uveo je J. A. H. Murray i upotrebio ga u etimološkom opisu leksema u OED.

14

U ovoj analizi onomatopa odlučila sam se kako za akustičke, tako i za artikulatorne fonetske kriterijume. Prvi mogu da ponude zadovoljavajuća objašnjenja ekspresivnih karakteristika jednog broja engleskih glasovnih segmenata. Artikulatorna objašnjenja takode bi trebalo uzeti u obzir, budući da ona često mogu da razjasne značenje *najmanje* jedinice onomatopeje u engleskom jeziku. Dakle, pod pretpostavkom da je fonema takva jedinica, polazim od hipoteze da njeni sastavni delovi, tj. distinktivna obeležja nose imitativna značenja.

Na osnovu akustičke analize onomatopejskih simbola u engleskom jeziku formirala sam sedam različitih atributa imitativnih reči, pre svega pozajmljujući ih iz leksičkih definicija engleskih onomatopejskih reči. Imitativni simbol se, teorijski gledano, može naći u jednoj od tri pozicije u reči: inicijalnoj, medijalnoj ili finalnoj. Sledi kratak pregled onomatopejskih kategorija² koje u engleskom jeziku denotiraju zvuk u najširem smislu reči, sa posebnom napomenom da se termin ton odnosi, kako na vokalske segmente, tako i na neke klase konsonanata. Ovde, pre svega, imam u vidu frikative i nazale:

- *nagao zvuk*
- *rezonantan ton*
- *visok ton*
- *nizak ton / zvuk*
- *glasani ton*
- *grubi zvuk*
- *prodoran zvuk*.

Primenom akustičkih obeležja, koja su proizvod MIT teorije (Jakobson, *et al.* 1951), kategorisanje onomatopejskih reči u engleskom jeziku na osnovu moje analize izgleda ovako: *naglost zvuka* direktno se poklapa sa obeležjem [+pregradan]:

OPIS ONOMATOPEJSKE KATEGORIJE	FONEMA	PRIMERI	AKUSTIČKI OPIS
nagao zvuk	/b/	<i>bang, bonk, bomb</i>	[+pregradan]
jak nagao zvuk	/p/	<i>ping, pop, puff</i>	[+pregradan], [+napet]
prodoran nagao zvuk	/k/	<i>cackle, clank, clink</i>	[+pregradan], [+kompaktan]

Tabela 1

Sve tri pomenute onomatopejske kategorije odlikuju se istančanim nijansama simboličnosti, te je iz tog razloga neophodno nabrojati i druge akustičke kvalitete, koji utiču na građenje različitog auditivnog utiska vezanog za tri foneme analizirane u tabeli 1. Obeležje *napetosti* zaslužno je za jaku auditivnu impresiju koja se asocira sa simboličkim svojstvima foneme /p/, dok se obeležjem *kompaktnosti* mogu objasniti

...

2. O ovome vidi detaljnije u Čubrović (1999).

inherentne crte prodornosti glasovnog segmenta /k/. Fonema /b/ je, svakako, tipični predstavnik kategorije naglog zvuka.

Rezonantnost tona dovodi se u vezu sa prisustvom obeležja *nazalnosti*. Engleska fonema /ŋ/ je primarni nosilac ove onomatopejske kategorije, dok preostale dve foneme, izložene u tabeli 2, zahtevaju upotrebu dodatnih atributa. O niskom tonu drugih glasovnih segmenata engleskog jezika, koji je i jedno od simboličkih svojstava foneme /m/, biće govora u sledećem segmentu analize³. Što se tiče kompleksne definicije simboličkih vrednosti koje nosi engleska fonema /d/, takvo stanje stvari može se dovesti u vezu sa nekoliko akustičkih matričnih specifikacija. Za slab, potmuo auditivni utisak ovog glasa zaduženo je distinktivno obeležje *difuznost*, koje u kombinaciji sa svojstvom *opuštenosti* obrazuje utisak brzog i nerazgovetnog tona.

OPIS ONOMATOPEJSKE KATEGORIJE	FONEMA	PRIMERI	AKUSTIČKI OPIS
rezonantan ton	/ŋ/	<i>boing, clang, ding</i>	[+nazalan]
nizak rezonantan ton	/m/	<i>boom, rumble, moo</i>	[-nazalan], [+gravisan]
nerezonantan potmuo nagao zvuk	/d/	<i>dump, pad, thud</i>	[-nazalan], [+pregradan] [-difuzan], [+opusten]

Tabela 2

Akustički pandan *visokog tona*, bilo vokalskog ili konsonantskog, jeste matrični podatak [+akutnost], dok je druga strana distinkcije, u vidu matrične specifikacije [+gravisnost], odgovorna za prizvuk niskog tona kod engleskih glasovnih segmenata sa simboličkom vrednošću. Takode, u cilju diferenciranja kategorije visokog tona od tona srednje visine, dolazi se do zaključka da distinktivna opozicija *piskavost/blagost* ima sekundarnu ulogu, tj. zadatak dopunjavanja kontrasta *gravisnost/akutnost* kod fonema /s/ i /z/. Tako se engleski glas /z/ može opisati kao imitativni simbol sa značenjem tona srednje visine, usled kombinacije obeležja [-akutan], koji se dovodi u vezu sa nešto nižim tonom, ali mu specifikacija [+piskav] daje prizvuk jednog gradiranog nivoa visokog tona. Kada se akustička obeležja [+akutan] i [+piskav] nadu u imitativnoj matričnoj specifikaciji jedne foneme, kao što je to slučaj sa /s/, onda se njena primarna asocijativna onomatopejska vrednost može opisati kao izrazito visok, čak pištav ton. Kumulativno dejstvo pomenutih dveju parametarskih kvalifikacija rezultira najvišim stepenom visine koji može nositi jedna engleska fonema. U analizi glasa /g/ pribegla sam artikulatorem opisu, budući da se njime bolje objašnjavaju simbolička svojstva. Naime, kod foneme /g/ i *guturalnost* utiče na auditivni utisak niskog tona. Kod glasovnih segmenata /g/ i /θ/, akustički kontrast *piskavost/blagost* odgovoran je za simboličko svojstvo glasova, na osnovu koga su oni svrstani u onomatopejsku kategoriju niskog zvuka/tona.

...

3. Vidi tabelu 3.

16

OPIS ONOMATOPEJSKE KATEGORIJE	FONEMA	PRIMERI	AKUSTIČKI ARTIKULATORNI OPIS
visok ton	/s/	<i>hiss, sizzle, whistle</i>	[+akutan], [+piskav]
ton srednje visine	/z/	<i>hizz, fizz, zip</i>	[-akutan], [+piskav]
visok metalni ton	/t/	<i>ting, toot, twink</i>	[+akutan]
visok vokalski ton	/i:/	<i>beep, screech, tweek</i>	[+akutan]
visok kratak ton	/I/	<i>chink, pip, yip</i>	[+akutan]
dubok (guturalni)zvuk	/g/	<i>gabble, grunt, guffaw</i>	[-piskav] [+guturalan]
nizak ton	/θ/	<i>thud, thrump, throb</i>	[-piskav]
nizak vokalski ton	/u:/	<i>boom, moo, croon</i>	[-akutan]

Tabela 3

Visok nivo sonornosti glasa /v/, koji je najsonorniji vokal u engleskom jeziku prema podacima koje daje Heffner (1969: 74), ali i /l/ i /r/ koji su izrazito sonorni predstavnici konsonantskih segmenata, uticao je na formiranje onomatopejske kategorije glasnog tona ili zvuka:

OPIS ONOMATOPEJSKE KATEGORIJE	FONEMA	PRIMERI	AKUSTIČKI OPIS
glasen nizak ton	/v/	<i>chock, honk, klop</i>	[++sonoran], [-akutan]
glasen ton	/l/	<i>cackle, blare, howl</i>	[++sonoran]
grub zvuk	/r/	<i>rattle, roar, crash</i>	[++sonoran]

Tabela 4

Auditivni utisak grubosti zvuka koji se vezuje za fonemu /r/ direktno je vezan za njen visok nivo sonornosti, koji je opet u direktnoj korelaciji sa intenzitetom zvuka. Engleski lateral je nešto sonorniji od aproksimanta /r/, te je iz tog razloga

...

4. Masnim slovima i kurzivom, redom, istaknute su relevantne foneme.

onomatopejska kategorija, koja je sačinjena da bi se njome opisalo simboličko značenje prvopomenute engleske foneme, dobila neimpresionistički naziv. Grubosti tona glasovnog segmenta /r/ doprinose artikulatorna obeležja ovog glasa, pri čijoj se artikulaciji uočava čitav niz udara fleksibilnog organa (vrha jezika) o alveolarni greben, kao relativno čvrstu površinu, čiji je rezultat vibrantni ton. Svrstavanje engleske foneme /v/ u onomatopejsku kategoriju *glasnog* tona prouzrokovano je njenim izuzetno visokim stepenom sonornosti. Budući da je sonornost uticala na primarnost opisanog auditivnog utiska ovog engleskog vokalskog segmenta, akustička matična specifikacija [-akutan], koja je naznaka niskog tona, ostaje u drugom planu.

Od ukupno dvadeset četiri različite konsonantske vrednosti i dvadeset vokalskih pozicija (Hlebec: 2001), koliko ih sadrži fonološki sistem *južnog britanskog standarda* (eng. *Southern British Standard*), simboličku ulogu poprimilo je sedamnaest glasovnih segmenata. Suglasnici zauzimaju većinu simboličkih polja, jer se odlikuju jasnijom i lakšom diskriminacijom. Štaviše, većina konsonanata je jasno opisana u akustičkim terminima. Što se tiče vokala i njihovog simboličkog dejstva, mora se istaći da je samo mali broj objašnjiv bez ostatka. Sa druge strane, čini se da su i izvesne imitativne karakteristike samoglasnika akustički prozirne. Artikulatorni parametar *stepena dužine* koristila sam pri klasifikovanju vokalskih onomatopejskih kategorija, npr. kod foneme /l/.

Sedam izvedenih klasa onomatopejskih leksema trebalo bi primiti sa rezervom. Namera mi nije bila da simboličke osobine engleskih fonema definišem kao onomatopejske apsolute.

Za jedan od ciljeva ovog rada postavila sam *formulisanje jedinice onomatopeje* u engleskom jeziku, koja bi odgovarala jezičkoj stvarnosti govornika. Najmanje jedinice onomatopeje, koje nose simboličko značenje, prouzrokovano njihovim matricama distinktivnih obeležja, mogle bi se izdiferencirati već na fonološkom nivou jezičke strukture. Pojedinačni glasovi sa simboličkim vrednostima nižu se jedan za drugim, te na taj način postižu kumulativni imitativni efekat. Prosti, jednočlani onomatopi mogu zauzeti sve tri potencijalne pozicije u reči - inicijalnu, medijalnu i finalnu. Primarnost auditivnog utiska očigledna je u slučajevima kada imitativni simbol zauzima inicijalnu poziciju: *naglost zvuka* simbolički je izraženija kod inicijalnih onomatopa u engleskim leksemama *parp* i *pap*, verovatno usled odsustva eksplozije, koja se ne realizuje kada se engleski ploziv nade u finalnoj poziciji.

Reči onomatopejskog porekla mogu da se sastoje iz više relevantnih imitativnih simbola, tj. glasova. Najmanje dve fonemske simboličke vrednosti imaju lekseme *bang^t*, *pop* i *choo-choo*, dok se jedan broj onomatopejskih reči može raščlaniti čak na tri pojedinačna imitativna simbola - *boom*, *gabble* i *zip*, pri čemu svaki ponaosob nosi karakteristične asocijativne vrednosti.

Dilema u vezi sa brojem kardinalnih simbola u jednoj imitativnoj leksemi mogla bi se razrešiti na sledeći način. Jedan od problema jeste mnoštvo značenja jednog proizvoda onomatopejskog procesa. Ne bi bilo realno očekivati da sva značenja jedne reči uzrokuju identične asocijacije kod svih govornika, uprkos univerzalnom auditivnom utisku. Obično je *originalni* semantički koncept lekseme fonetski motivisan, dok se sekundarna ili izvedena značenja udaljavaju od prvobitnih

18

onomatopejskih dimenzija reči. Budući da se značenja kod velikog broja leksema računaju u više pravaca, prirodna imitativnost simbola postepeno iščezava, pa je ponekad nemoguće odrediti originalnu asocijativnu vrednost simboličkog elementa. Jedan od takvih primera su dva različita značenja engleske onomatopejske reči *cuckoo*.

Na prvi pogled se čini da ideji 'cuckoo' odgovara pomenuti glasovni sklop, tako da se ne bi moglo reći da bilo koji drugi niz fonema može označiti pojam kukavice u engleskom jeziku. Jespersen (1959: 406) navodi svoje zanimljivo zapažanje koje ide u prilog mojoj pretpostavci. Ljudi su, iz dana u dan, slušali zvuk kojim se oglašava kukavica i inspirisani njime dali joj ime. Leksema je konvencionalizovana i slična je u izvesnom broju jezika⁵. Koliko je nama poznato, sinonimnih izraza za pojam *kukavica* u engleskom jeziku nema, iako se ovom leksemom može označiti pojam „ljudskog bića ograničenih mentalnih sposobnosti" (OED), tj. čoveka ptičjeg mozga. U ovom slučaju, preneseno značenje lekseme verovatno je podstaknuto osobinama same ptice. Još jedna napomena na ovom mestu: pretpostaviću da obe foneme od koji je sačinjen reduplikativni oblik lekseme *cuckoo* nose simboličke vrednosti. Usled toga, on je odoleo fonetskim promenama u velikom pomeranju suglasnika koje se odigralo u germanskim jezicima, zadržavajući identične konsonante u ekvivalentima ove reči u sanskritu, starogrčkom i latinskom⁶. Pre sumiranja rezultata, mora se pomenuti jedno zanimljivo zapažanje u vezi sa rečju *cuckoo* koje se ne uklapa u mozaik o simboličkoj vrednosti engleskog vokala /u:/. Naime, Jespersen je, čuvši jednu gospodu poreklom iz Škotske, kako prvi vokal u reči izgovara poput onoga u reči *cut*, dobio objašnjenje da u kraju u kome je ona odrasla nema kukavičijih habitata, te je ona na ovu reč primenila sopstvene jezičke principe, svakako podstaknute opštim zakonima engleskog jezika.

Jedino što je danas izvesno jeste da fonemske vrednosti imitativnih simbola u okviru onomatopejskih reči sa prenesenim značenjem nisu objašnjive. Ovakve foneme mogle bi se klasifikovati u tzv. *filler* foneme, tj. glasove koji su se u užem onomatopejskom kontekstu našli da bi popunili slobodno mesto. Neretko su ovakve vrednosti vokalske, čime se još jednom ističe bledolikost i malobrojnost glasovno-simboličkih vokala. Konsonanti su dominantni, te oni nose relevantne asocijacije. U slučaju lekseme *buzz* vokalska vrednost u savremenom engleskom jeziku ne poseduje imitativne karakteristike, dok su dva konsonanta nosioci simboličkih dimenzija reči. Umetanje vokala bilo je neophodno, jer bi se odsustvom vokalskog glasovnog segmenta kršila fonotaktička pravila engleskog jezika. Takođe je i jedan od neizbežnih uslova uspešne leksikalizacije bila epenteza vokala u medijalnoj poziciji u reči. Pored lekseme *buzz*, možemo navesti sledeće primere engleskih onomatopeja: *cackle*, *chirp*, *glug* i *parp*.

Do sada sam iznosila konstatacije u vezi sa *simpleks* / *monofonemskim* onomatopima, kod kojih se može zaključiti da je veoma mali broj onomatopejskih reči podložan uspešnom i nedvosmislenom raščlanjivanju, tj. analizi imitativnih dimenzija svih fonoloških jedinica u njihovom sastavu. Kod jednog broja imitativnih leksema, sa druge strane, mogu se izdvojiti karakteristični nizovi fonema, najčešće

...

5. Uporedi lat. *cuculus*, fr. *coucou*, nem. *Kuckuk*, hol. *koekoek*, mod. grč. *Kokko*, (RHW), kao i srp. *kukavica*.

6. Jespersen (1959: 406) navodi ekvivalente iz ovih jezika.

dvočlani ili tročlani, koji nose specifične asocijativne vrednosti. Klišeirane grupe konsonanata i vokala primetne su u inicijalnoj i finalnoj poziciji u rečima onomatopejske prirode. Neki od sraslih nizova fonema, čiji je denotat zvuk iz prirode su *br-*, *cl-*, *cr-*, *gr-*, *scr-* u inicijalnoj poziciji, dok se *-ack*, *-ang*, *-ash*, *-ick*, *-um*, *-umble*, *-ump* mogu naći u finalnoj poziciji. Inicijalna grupa *scr-*, na primer, mogla bi se opisati kao onomatopejska navika sa asocijacijom i značenjem neprijatnog, akustički kompleksnog zvuka. Ovakve auditivne koncepte prenose imitativne lekseme *scream*, *screech*, *screel* itd. Onomatopejske reči koje sadrže složeni imitativni simbol *cl-* opiru se klasifikaciji u jedinstvenu kategoriju. Imitativne lekseme *clack*, *clank*, *clink*, *clash*, *clatter* i *clang* mogle bi se podvesti pod naziv za klasu metalnog zvuka za čiju je auditivnu asocijaciju zadužena fonema /k/. Imitativni izbor glasa /l/ eventualno bi se mogao objasniti sonornošću tog glasovnog segmenta. Što se tiče finalnih višečlanih imitativnih simbola, za ovu priliku odabrala sam grupe reči na *-attle* i *-ump*. Završeci reči *rattle* i *brattle* doprinose sličnim auditivnim utiscima uskladištenim u čovekovoj imitativnoj memoriji, asociirajući na neprijatan glasan zvuk, tj. buku. Potmuo pad ili udarac, koji proizvode propratni zvuk niskog tonaliteta, označava finalna grupa glasova *-ump* u leksemama *bump*, *dump*, *thrump* ili *thump*. Svaki od višečlanih, stopljenih nizova fonema ima svoje značenje isključivo u kontekstu, poput jednočlanih imitativnih simbola.

Rezultati analize nalažu završni komentar. Bilo da se imitativni simbol sastoji iz jedne ili više fonema, ne može se očekivati kompletna auditivna, akustička ili artikulatorna transparentnost jedinica onomatopeje. Kombinovani efekti imitativnih simbola daju specifične zvučne karakteristike rečima onomatopejske prirode, unose pravilnost i uniformnost u strukturu ovih leksičkih jedinica, i doprinose stepenu univerzalnosti asocijacije na relevantni zvuk iz prirode.

Ukoliko sam dovela u pitanje nekoliko neoborivih lingvističkih mitova, pre svega sosirovski princip o arbitrarnosti jezičkog znaka, hipotezu o malobrojnosti imitativnih leksema, i veoma rašireno uverenje u vezi sa limitiranošću semantičkih i tvorbenih potencijala onomatopejskih reči, i na taj način skrenula pažnju auditorijuma na bazični, motivisani sloj engleskog jezika, onda sam u potpunosti ispunila svoje fonosemantičke namere. Popularizacija onomatopejskih proučavanja u poslednjim decenijama dvadesetog veka, kao i formiranje lingvističkih ikoničnih asocijacija, obećavaju da će motivisani slojevi jezika, u veku koji je pred nama, dobiti zasluženi tretman u nauci o jeziku.

L i t e r a t u r a :

- Bloomfield, L. 1966. **Language**. New York: Holt, Reinhart and Winston.
- Čubrović, B. 1999. **Onomatopejske reči u engleskom jeziku**. Filološki fakultet Univerziteta u Beogradu. Neobjavljen magistarski rad.
- Heffner, R-M.S. 1969. **General Phonetics**. Madison: Univeristy of Wisconsin Press.
- Hinton, L., J. Nichols i J. J. Ohala (ur.). 1994. **Sound Symbolism**. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hlebec, B. 2001. **A Textbook of English Phonology**. Beograd: Trebnik.

Jakobson, R., G. Fant i M. Halle. 1951. **Preliminaries to Speech Analysis**.
Cambridge: MIT Press.

Jespersen, O. 1959. **Language: Its Nature, Development and Origin**. London:
Allen and Unwin.

Oswalt, R.L. 1994. Inanimate imitatives in English. U L. Hinton *et al.* (ur.), **Sound Symbolism**. Cambridge: Cambridge University Press, 293-306.

Oxford English Dictionary 2. CD ROM. Oxford: OUP; Rotterdam: Software B.V.,
1992.

Random House Webster's - Electronic Dictionary and Thesaurus. CD ROM.
Reference Software International, 1992.

Rhodes, R. 1994. Aural Images. U L. Hinton *et al.* (ur.), **Sound Symbolism**.
Cambridge: Cambridge University Press, 276-292.

SYMBOLIC MEANINGS OF ENGLISH ONOMATOPESES

Summary

The prime aim of this paper is to define the smallest unit (onomatope) of imitative sound symbolism or onomatopoeia, and provide a classification and categorization of sound symbolic meanings of English onomatopoeic words. The analysis of English onomatopes has resulted in seven onomatopoeic categories: abrupt sound, resonant tone, high tone, low tone, loud tone, harsh sound and sharp/shrill sound, which are devised according to the acoustic qualities of English sound symbolic phonemes. It is also evident that individual sound-symbolic phonemes of English combine, thus achieving a cumulative imitative effect.